

Вийти на рестарт

Відновлення роботи двох ключових органів у системі правосуддя та вихід на довоєнні показники кількості судових справ свідчать щонайменше про виконання мінімуму на 2023 рік для судової влади України. Постійне зменшення кількості суддів змусило шукати нові законодавчі шляхи вирішення проблеми кадрового голоду в судовій системі задля забезпечення здійснення правосуддя. Судова практика в деяких категоріях зазнала змін та поповнилася новими спорами, виникнення яких зумовила війна

АНАТОЛІЙ ГВОЗДЕЦЬКИЙ

2023 рік порівняно з минулим роком, коли почалася нова активна фаза агресії РФ проти України, став для української судової системи новим етапом у вирішенні старих проблем і подоланні викликів воєнного часу. Та попри позитивні зрушення, не обійшлося й без ложки дьогтю.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ КРОКИ

«Ми вже можемо констатувати, що на другий рік війни відбуваються знакові зміни в судовій системі, які мають надати поштовх до її самоочищення та наповнення кадрами. Зокрема, після припинення повноважень Вищої ради правосуддя через відставку в лютому 2022 року десяти її членів було здійснено добір і призначення нових членів цього органу суддівського врядування. Такий добір уперше здійснювався за участі Етичної ради, до складу якої ввійшли міжнародні експерти. У середині січня 2023 року повноважний склад ВРП було відновлено, і зараз вона працює в посиленому режимі», — розповідає радник Sayenko Kharenko Олексій Колток.

У вересні цього року розблоковано дисциплінарну функцію ВРП, що дало змогу розпочати розгляд більш ніж 12 тисяч уже накопичених дисциплінарних скарг, а також нових скарг на суддів. Законодавець вніс відповідні зміни до законів та поклав повноваження служби дисциплінарних інспекторів тимчасово, до її формування, на членів дисциплінарних палат ВРП. Це й дало змогу з 1 листопада 2023 року розпочати авторозподіл дисциплінарних скарг між членами ВРП, а з 22 листопада 2023 року — розгляд дисциплінарних скарг дисциплінарними палатами. За інформацією секретаріату ВРП, станом на 1 грудня 2023 року між членами ВРП розподілено 11 196 дисциплінарних справ, які дісталися у спадок.

Ще одним здобутком для суддівського корпусу, на переконання Олексія Колтока, є завершення добору та призначення в червні цього року нового складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка не функціонувала з 2019 року. Відбір аналогічно здійснювався за участі конкурсної комісії, до складу якої увійшли міжнародні експерти. Наразі ВККС уже з 13 листопада 2023 року відновила кваліфікаційне оцінювання 1884 суддів на відповідність займаній посаді.

Водночас 14 вересня цього року ВККС скасувала оголошений у серпні 2019 року попереднім складом Комісії конкурс на зайняття 346 посад суддів апеляційних судів. Натомість уже наступного дня, 15 вересня, ВККС оголосила два конкурси на зайняття вакантних посад суддів в апеляційних та місцевих судах. Зокрема, конкурси оголошено на 532 вакантні посади суддів апеляційних судів та 560 посад суддів місцевих судів. Що стосується апеляційних судів, то конкурс охоплює 410 посад суддів із розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення; 56 посад суддів із розгляду господарських справ; 66 посад суддів із розгляду адміністративних справ. Конкурс у місцеві суди оголошено на 500 посад суддів загальних судів і по 30 посад — господарських та адміністративних судів.

У самій ВККС зазначають, що нові конкурси побудовані у спосіб, де немож-

ливі маніпуляції. Проте вливання нової крові в судову систему не слід очікувати відразу, оскільки самі процедури добору складні й довготривалі, у зв'язку з чим потребують спрощення на законодавчому рівні.

Наразі проблема кадрового голоду в судовій системі залишається, ба більше, вона щодня посилюється з огляду на кількість суддів, що йдуть у відставку. Найбільш критичним є кадрове наповнення апеляційних судів, у яких бракує 50 % суддів. Так, надкритичною є ситуація в Сумському, Харківському та Київському апеляційних судах. Також існує велика ймовірність, що певна кількість апеляційних судів перестане здійснювати правосуддя.

Окрім того, у ВККС анонсували оголошення найближчим часом конкурсу у Вищий антикорупційний суд. У вересні 2023 року ВРП визначила нову кількість суддів у ВАКС — 63, з яких 21 — це судді Апеляційної палати ВАКС. Серед іншого це

пов'язано з розширенням повноважень вказаного суду та переданням йому на розгляд нових категорій справ.

Також цього року набула певного поживлення реформа Конституційного Суду України. Як зазначає Олексій Колток, у цій сфері було змінено підхід до обрання суддів. Зокрема, утворено Дорадчу групу експертів, яка має забезпечити проведення конкурсу на вакантні посади суддів КСУ. У середині листопада ДГЕ провела своє перше засідання.

Тож відновивши роботу ключових для судової влади органів — ВРП та ВККС, а також упровадивши законодавство щодо процедури добору суддів КСУ відповідно до рекомендацій Венеційської комісії, Україна виконала частину критеріїв, які супроводжували надання їй статусу кандидата на вступ до Євросоюзу. 8 листопада 2023 року Єврокомісія оприлюднила річну доповідь щодо розширення ЄС, в якій рекомендувала

Європейській раді відкрити переговори про розширення з Україною і Молдовою

ІНШІ ТЕНДЕНЦІЇ

«Незважаючи на всі труднощі та обмеження, пов'язані зі збройною агресією РФ, що триває, практика вирішення спорів має найбільший попит серед клієнтів. Органи судової влади повноцінно налаштували процеси під реалії та умови воєнного стану, раніше зупинені судові процеси відновилися», — зауважує співкерівник практики вирішення спорів ЮФ «Ілляшев та Партнери» Олег Трохимчук.

На його переконання, правильним і своєчасним став повноцінний запуск Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з обов'язковою реєстрацією певних категорій учасників справ у підсистемах «Електронний кабінет» та «Електронний суд». «Цифровізація судових процесів у масштабах усієї України сприятиме підвищенню рівня ефективності правосуддя загалом та розвитку практики вирішення спорів зокрема», — підкреслює Олег Трохимчук.

Попри позитивні кроки, тій на представників української Феміди продовжують кидати корупційні скандали, а цей рік був особливо антирекордним.

Так, уперше за часів незалежності України був затриманий Голова Верховного Суду. 15 травня 2023 року Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Національне антикорупційне бюро України повідомили про проведення невідкладних слідчих дій у зв'язку з викриттям корупції у ВС. Уже наступного дня Пленум Верховного Суду висловив недовіру тодішньому своєму Голові, що мало наслідком дострокове припинення його повноважень на адміністративній посаді. Наразі справа щодо ексочільника ВС перебуває на розгляді у ВАКС, а сам підозрюваний — під вартою.

Не встигла суддівська спільнота оговтатися від «чорного дня», як у липні ц.р. НАБУ і САП повідомили про викриття колишнього голови Державної судової адміністрації України на підбурюванні до надання неправомірної вигоди суддям Верховного Суду за винесення рішення на користь комерційного підприємства.

СУДОВА ПРАКТИКА

«Варто зауважити, що судова система майже відновила свою довоєнну активність. Зараз справи розглядаються зі швидкістю 2021 року. Водночас суттєво збільшилась кількість справ щодо воєнних злочинів і примусового відчуження майна фізичних та юридичних осіб для потреб військових. Остання категорія справ ще не має сталі позиції на рівні ВС», — зазначає Гліб Бялий, партнер Asters.

За словами співкерівника практики вирішення спорів ЮФ «Ілляшев та Партнери» Олега Трохимчука, у 2023 році, крім історично затребуваних різноманітних судових господарських спорів між юридичними особами (зокрема, між банками та боржниками з огляду на поточні труднощі позичальників), а також адміністративних спорів (у тому числі, податкових та регуляторних), досить поширеними стали спори, пов'язані із захистом держави від незаконної агресії РФ та особливостями режиму воєнного стану. Зокрема, спори щодо стягнення збитків, завданих збройною агресією РФ; стосовно стягнення в дохід держави активів, що належать особам, до яких застосовано санкції РНБО; щодо мобілізаційних заходів, порядку проходження воєнної служби, встановлення фактів, пов'язаних із наслідками бойових дій, тощо.

Також він каже, що 2023-й став роком збільшення кількості проєктів >>

Судова адаптація

СТАНІСЛАВ КРАВЧЕНКО,
Голова Верховного Суду

Початок повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави та запровадження в Україні воєнного стану призвели до виникнення нових правових відносин, які потребують особливого правового регулювання. Зміни та доповнення, внесені до КК України в період повномасштабної війни, дуже добре це демонструють.

Зокрема, у КК України встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (стаття 111-1), за образу честі та гідності військовослужбовця, погрозу військовослужбовцю (стаття 435-1), а також за виправдування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників (стаття 436-2) та викладено статті 111 («Державна зрада»), 113 («Диверсія») в новій редакції. Водночас у санкціях частин статей 111, 113 цього Кодексу законодавець передбачив покарання у вигляді позбавлення волі строком на 15 років або довічного позбавлення волі. Також законодавець посилив кримінальну відповідальність за корупційні злочини (частина 4 статті 191 КК України) та за низку загальнокримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану.

До того ж на сьогодні в КК України внесено певні зміни з метою посилення покарання за злочини, скоєні в оборонній сфері. Нові вимоги визначають, що суд, розглядаючи провадження за обвинуваченням у вчиненні злочинів, передбачених статтями 403, 405, 407, 408, 429 КК України, не може застосувати положення частини 1 статті 69 та частини 1 статті 75 цього Кодексу.

Законодавчі зміни, які відбулися переважно протягом 2022 року, мали значний вплив на вектор розвитку судової практики у 2022–2023 роках. Якщо у 2022 році лише почала формуватися судова практика в судах першої та апеляційної інстанцій, то цього року серйозним викликом як для судів загальної юрисдикції, так і для Верховного Суду стає розгляд великої кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із війною. Нині ККС ВС уже сформулював низку важливих правових позицій, які стосуються цих кримінальних проваджень, зокрема щодо кваліфікації та призначення покарання за статтею 436-2 КК України; вирішення питання про відмову видати РФ громадянина цієї держави, який на момент розгляду касаційної скарги проходив військову службу, захищаючи Україну. Також ККС ВС напружує відповіді на основні запитання: що таке «розв'язання і ведення агресивної війни», «порушення законів і звичаїв війни» тощо.

У період дії воєнного стану ВС, зберігаючи стійкість і готовність до судового захисту конституційних прав, свобод та інтересів людини і громадянина, активно формує нову судову практику, яка допомагає вирішити актуальні питання, і в інших юрисдикціях.

Так, КАС ВС сформував судову практику, зокрема, щодо соціального захисту прав внутрішньо переміщених осіб; реєстрації безробітних та виплати їм допомоги у зв'язку з безробіттям на період дії воєнного стану; соціального захисту дітей та сімей з дітьми; публічної служби (мобілізації, проходження військової служби); соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей; перетину кордону.

КГС ВС сформував судову практику стосовно юрисдикції спорів, які виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану; правомірності дій СБУ в частині звернення до Міністерства юстиції України зі скаргами на реєстраційні дії з метою реалізації Закону України «Про санкції»; можливості визнання грошових вимог кредитора, створеного та зареєстрованого відповідно до законодавства РФ, до боржника у справі про банкрутство.

КЦС ВС сформував судову практику щодо відсутності судового імунітету РФ у справах про відшкодування шкоди, заподіяної актами агресії фізичній особі — громадянину України; встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України з урахуванням документів, виданих органами та установами самопроголошених утворень, розташованих на окупованій території України.

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що сьогодні суди адаптувалися до роботи в умовах воєнного стану та продовжують забезпечувати ефективний розгляд проваджень у всіх юрисдикціях задля відновлення справедливості в ці складні для України часи.

РЕЙТИНГ ВИЗНАННЯ ЗА ГАЛУЗЯМИ ПРАКТИКИ

СУДОВА ПРАКТИКА			ЮРИСТИ		
ЮРИДИЧНІ ФІРМИ			ЮРИСТИ		
МІСЦЕ	НАЗВА ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ	БАЛ	МІСЦЕ	ІМ'Я	БАЛ
1	EQUITY	191	1	ОЛЕГ МАЛІНЕВСЬКИЙ (EQUITY)	155
2	ASTERS	154	2	МИХАЙЛО ІЛЛЯШЕВ (ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ)	131
3	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ	136	3	АННА ОГРЕНЧУК (LCF LAW GROUP)	112
4	SAYENKO KHARENKO	95	4	АНДРІЙ ПОЖИДАЄВ (ASTERS)	103
5	LCF LAW GROUP	88	5	АНДРІЙ ПОРАЙКО (EVERLEGAL)	100
6	EVERLEGAL	79	6	ОЛЕНСІЙ ДІДКОВСЬКИЙ (ASTERS)	94
7	АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ	76	7	ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ (GOLAW)	80
8	ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ	72	8	ОЛЕГ КАЧМАР (ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ)	76
9	MORIS GROUP	70	9	СЕРГІЙ КОЛІСНИК (LES)	72
10	GOLAW	67	10	МИКОЛА КОВАЛЬЧУК (L.I.GROUP)	70
11	INTEGRITES	58	11	АНДРІЙ САВЧУК (MORIS)	62
12	VB PARTNERS	54	12	ОЛЕНСІЙ КОЛТОК (SAYENKO KHARENKO)	59
13	BENCHERS LAW FIRM	46	13	АРТЕМ СТОЯНОВ (LCF LAW GROUP)	54
14	AEQUO	42	14	ЮЛІАН ХОРУНЖИЙ (ARIO LAW FIRM)	51
15	ADER HABER	35	15	ВОЛОДИМИР ЄНІЧ (AVER LEX)	37

ПРИМІТКА. В ГОЛОСУВАННІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКИ 181 КОМПАНІЇ (128 ЮРИДИЧНИХ ФІРМ ТА 53 ЮРДЕПАРТАМЕНТІВ)

>> у сфері банкрутства, оскільки великі підприємства, які безпосередньо постраждали від бойових дій, змушені вживати заходів для врегулювання відносин із кредиторами та боржниками, що робить ці проекти найскладнішими за всю історію. Очевидною є тенденція до збільшення таких банкрутних проектів найближчим часом.

«Судова гілка влади продовжує бути арбітром як між приватними особами, так і у відносинах між приватними особами та органами державної влади й місцевого самоврядування, а отже, практика вирішення спорів залишатиметься і надалі найбільш затребуваною серед клієнтів», — прогнозує Олег Трохимчук.

Слід також зауважити, що касаційні суди, які входять до складу Верховного Суду, для забезпечення сталості та єдності судової практики почали більше застосовувати такий інструмент, як розгляд важливої справи й формування висновку повним складом судової палати того чи іншого касаційного суду або ж у складі об'єднаної палати. Серед найбільш активних в цьому плані можна виокремити судову палату з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів КАС ВС, судову палату для розгляду справ про банкрутство КГС ВС, об'єднані палати КЦС ВС і ККС ВС.

Проте все-таки пальму першості за висновками, які відзначають юристи-практики, тримає Велика Палата ВС. Так, серед знакових позицій ВС у 2023 році партнер Asters Гліб Бялий виділив постанову ВП ВС від 1 листопада 2023 року у справі № 910/3208/22, в якій Велика Палата вперше звернулася до *amicus curiae*, інструмента одержання компетентних висновків від неупереджених фахівців стосовно проблемних питань справи. Зокрема, ВП ВС запитала й отримала висновки від *amicus curiae* Міжнародного комерційного арбітражного суду при ТПП України та Української арбітражної асоціації. За результатами розгляду вказаної справи ВП ВС застосувала проарбітражну позицію в приватно-правових відносинах за участі іноземного елемента.

У справі № 906/1026/22 позивач, звернувшись із позовною вимогою про визнання права іпотекодержателя щодо іпотечного майна до суду, сплатив судовий збір як за позовну вимогу немайнового характеру. У постанові від 4 жовтня 2023 року ВП ВС висувала, що під час подання такого позову судовий збір сплачується з огляду на вартість предмета іпотеки, визначену в договорі, за ставкою, передбаченою законом для вимог майнового характеру.

Важливою для функціонування всієї банківської системи, на переконання партнера Asters, є постанову ВП ВС від 15 лютого 2023 року у справі № 910/18214/19, в якій суд підтвердив законність закриття провадження у справі за позовом акціонера до АТ КБ «ПриватБанк», а також інших органів щодо придбання 100 % акцій банку за 1 гривню.

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ

Також знаковою для судової практики Гліб Бялий назвав постанову КЦС ВС від 13 вересня 2023 року у справі № 707/1298/22, де суд резюмував, що позовні вимоги власника (фізичної особи) транспортного засобу про визнання недійсним і скасування акта про примусове відчуження транспортного засобу в умовах воєнного стану та витребування його у військової частини підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства.

Зі свого боку, директор департаменту з правових питань АТ «Укрпошта» Віталій Беліков у рейтингу «воєнних» позицій ВС насамперед виділив висновки, зроблені ВС ще у 2022 році (справи № 308/9708/19, № 463/14365/21, № 635/6172/17) щодо відшкодування збитків, заданих рф. Зокрема, ігнорування рф принципів міжнародного права призвело до зміни оцінки ВС можливості застосування до рф судового імунітету. Україна розірвала дипломатичні відносини з рф, що, своєю чергою, унеможливило скерування запитів та листів до посольства рф в Україні у зв'язку з припиненням тут його роботи. Тож з огляду на повномасштабну збройну агресію рф

проти України, якою порушено її суверенітет, отримання згоди рф бути відповідачем є недоречним.

Під час війни для багатьох важливою є правова позиція щодо поновлення процесуальних строків. Зокрема, в постанові від 13 липня 2023 року у справі № 560/10129/22 ВС вказав, що основним складником права на суд є право доступу в тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутись до суду для вирішення певного питання і з боку держави не повинні чинитись правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права. Через запровадження воєнного стану в Україні відмова позивачу в апеляційному оскарженні судового рішення є неправомірною. На переконання ВС, апеляційний суд задля забезпечення учаснику справи доступу до правосуддя повинен був урахувати ситуацію, яка склалась унаслідок збройної агресії рф (зокрема, відключення світла в зимовий період, що значно ускладнює роботу представників фізичних та юридичних осіб, постійні повітряні тривоги та ракетні обстріли), та поновити строк на подання апеляційної скарги.

Також на увагу заслуговує висновок ВС щодо неможливості скасування санкцій в судовому порядку. Він викладений в постанові від 30 травня 2023 року у справі № 640/7408/20, в якій ВС встановив, що суди надали оцінку обґрунтованості застосування санкцій та фактично вирішили питання законності указу Президента України, яким введено в дію рішення РНБО України щодо застосування до позивача санкцій. Водночас законність їх застосування не може бути предметом розгляду місцевого адміністративного суду. Рішення про скасування санкцій приймається органом, що прийняв рішення про їх застосування. Іншого порядку скасування санкцій чинне законодавство не передбачає.

ОРЕНДА ЗЕМЛІ ТА ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ

«Цей рік був досить продуктивним для формування Верховним Судом єдиної правозастосовної практики. Про це, зокрема, свідчить наявність достатньої кількості відступів Великої Палати ВС від попередніх висновків та їх уточнення. Зокрема,

варто виділити справу № 357/8277/19, до роботи над якою долучилася команда судової практики EVERLEGAL. Так, у постанові від 18 квітня 2023 року ВП ВС сформувала низку висновків щодо оренди землі, які стали одними з ключових у сфері земельних відносин за 2023 рік, та поставила крапку в довготривалих спорах юристів щодо моменту набрання чинності договорами оренди землі після 1 січня 2013 року», — зазначив партнер вказаної компанії Андрій Порайко.

По-перше, ВП ВС відступила від неправильного висновку Верховного Суду України, викладеного в постанові від 13 червня 2016 року у справі № 6-643цс16. ВП ВС вказала, що за загальним правилом договір оренди землі, укладений після 1 січня 2013 року, є укладеним з моменту досягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов та його підписання у встановленій простій письмовій формі, якщо інше не узгоджено сторонами, а не з моменту державної реєстрації права оренди земельної ділянки в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, як помилково вважалося іще з 2016 року. Адже через законодавчі зміни з вказаної дати договір оренди землі не підлягає державній реєстрації, і закон, відповідно, не пов'язує момент набрання чинності з такою реєстрацією.

По-друге, ВП ВС висувала, що у спорах щодо оренди землі для захисту прав орендаря може бути застосовано спосіб їх захисту шляхом витребування земельної ділянки з незаконного володіння іншого орендаря, якому ця ділянка була незаконно передана в оренду. Водночас ВП ВС зауважила, що в такому випадку відсутня необхідність застосовувати інші способи захисту, зокрема визнавати недійсним договір оренди землі, укладений між власником земельної ділянки та наступним орендарем.

Окрім цього, вирішено виключну правову проблему щодо юрисдикції спору про витребування орендарем земельної ділянки, яка належить фізичній особі, а первісним і наступним орендарями є юридичні особи. ВП ВС вказала, що такий спір підлягає розгляду в порядку

РЕЙТИНГ ВИЗНАННЯ ЗА ГАЛУЗЯМИ ПРАКТИКИ

МІЖНАРОДНИЙ АРБІТРАЖ			ЮРИСТИ		
ЮРИДИЧНІ ФІРМИ			ЮРИСТИ		
МІСЦЕ	НАЗВА ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ	БАЛ	МІСЦЕ	ІМ'Я	БАЛ
1	ASTERS	144	1	ОЛЕНА ПЕРЕПЕЛИНСЬКА (INTEGRITES)	93
2	SAYENKO KHARENKO	126	2	РОМАН МАРЧЕНКО (ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ)	82
3	ETERNA LAW	108	3	ЄВГЕН БЛІНОВ (ETERNA LAW)	73
4	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ	95	4	ВСЕВОЛОД ВОЛКОВ (EVERLEGAL)	65
5	INTEGRITES	92	5	ОЛЕКСАНДР ДРУГ (SAYENKO KHARENKO)	58
6	AGA PARTNERS	75	6	ЮЛІЯ АТАМАНОВА (LCF LAW GROUP)	53
7	EVERLEGAL	69	7	АМІНАТ СУЛЕЙМАНОВА (AGA PARTNERS)	51
8	ENGARDE	60	8	ОЛЕГ АЛЬОШИН (ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ)	46
9	AEQUO	52	9	ІРИНА НАЗАРОВА (ENGARDE)	41
10	AVELLUM	47	10	ПАВЛО БЕЛОУСОВ (AEQUO)	32

БАНКРУТСТВО			ЮРИСТИ		
ЮРИДИЧНІ ФІРМИ			ЮРИСТИ		
МІСЦЕ	НАЗВА ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ	БАЛ	МІСЦЕ	ІМ'Я	БАЛ
1	EQUITY	167	1	ОЛЕГ МАЛІНЕВСЬКИЙ (EQUITY)	135
2	АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ	129	2	СЕРГІЙ БОЯРЧУКОВ (АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ)	117
3	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ	103	3	ЮЛІАН ХОРУНЖИЙ (ARIO)	80
4	L.I.GROUP	76	4	ОЛЕНА ВОЛЯНСЬКА (LCF LAW GROUP)	77
5	ARIO	71	5	ВАДИМ КІЗЛЕНКО (ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ)	68
6	LCF LAW GROUP	59	6	АРТУР МЕГЕРЯ (L.I.GROUP)	51
7	GOLAW	49	7	МИКОЛА КОВАЛЬЧУК (L.I.GROUP)	47
8	ГРАМАЦЬКИЙ І ПАРТНЕРИ	41	8	ОЛЕКСАНДР УДОВИЧЕНКО (ADER HABER)	34
9	ADER HABER	36	9	АНДРІЙ ТРЕМБІЧ (ГРАМАЦЬКИЙ І ПАРТНЕРИ)	27
10	INTEGRITES	24	10	АНДРІЙ КОНОПЛЯ (ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ)	24

ПРИМІТКА: В ГОЛОСУВАННІ ВІЗЯЛИ УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКИ 181 КОМПАНІЇ (128 ЮРИДИЧНИХ ФІРМ ТА 53 ЮРДЕПАРТАМЕНТІВ)

цивільного судочинства, оскільки предмет спору безпосередньо стосується прав та обов'язків власника земельної ділянки.

Як зазначив суддя Північного апеляційного господарського суду Геннадій Кравчук, актуальною у вирішенні спорів відносно пролонгації договорів оренди землі залишається правова позиція ВП ВС щодо застосування статті 33 Закону України «Про оренду землі». Зокрема, під час розгляду апеляційних скарг Київської міської ради та громадських організацій «Микільська слобідка» і «Лівий берег Дніпра» у справі № 910/605/20 за позовом ТОВ «ЛВ-Холдінг» до Київради про скасування її рішення та визнання поновленими договорів оренди земельних ділянок, строк яких закінчився, ПАГС зважав на те, що регулювання правовідносин стосовно поновлення спірних договорів оренди землі має здійснюватися на умовах, визначених такими договорами, за правилами, чинними на момент їх закінчення, а саме — згідно з положеннями статті 33 Закону України «Про оренду землі» у відповідній редакції. Апеляційний суд встановив, що ТОВ «ЛВ-Холдінг» не дотрималося вказаної процедури поновлення договорів оренди на новий строк. Так, товариство завчасно не повідомило орендодавця в особі Київміськради про намір продовжити орендні правовідносини та не додало до листів-повідомлень проєктів відповідних додаткових угод, що свідчить про відсутність підстав для застосування норм частини 6 статті 33 Закону України «Про оренду землі».

Говорячи про знакову для бізнесу практику, Олена Бізяєва, директор департаменту з правових питань та взаємодії з державними органами ArcelorMittal Kryvyi Rih, звернула увагу на зміну правової позиції ВС у частині визначення правової природи рішень органів місцевого самоврядування про встановлення ставок плати за землю.

Оскарження таких рішень суб'єктами господарювання не є унікальною практикою для України, оскільки, приймаючи ці рішення, органи місцевого самоврядування часто не дотримуються встановлених процедур. Досить довго позиція

судів ґрунтувалася на тому, що «податкові» рішення органів місцевого самоврядування мають регуляторну природу, а отже, повинні прийматися з дотриманням не тільки норм Податкового кодексу України, а й Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Підхід змінився у 2021 році, коли об'єднана палата КАС ВС відступила від вказаного висновку та визначила, що рішення органів місцевого самоврядування про встановлення місцевих податків і зборів є нормативно-правовим актом із питань оподаткування місцевими податками та зборами, який приймається на підставі, за правилами й на виконання відповідних приписів ПК України, оприлюднюється у встановленому ним порядку і не має регуляторного впливу на відносини, оскільки не змінює порядку адміністрування податків, не встановлює «регулятивні механізми». Такий акт, на думку ОП КАС ВС, не належить до регуляторних актів у розумінні Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (справа № 0940/2301/18). З цього приводу чотири судді висловили окрему думку.

Наразі ця позиція не має відступів. Водночас суди прямо ігнорують не тільки регуляторну природу «податкових» рішень органів місцевого самоврядування, а й ще норми законодавства, які на це вказують. На початку 2022 року законодавець вніс зміни до ПК України, зазначивши, що на період дії воєнного чи надзвичайного стану сільські, селищні, міські ради мають право приймати рішення про встановлення місцевих податків та/або зборів і податкових пільг зі сплати місцевих податків та/або зборів без застосування процедур, передбачених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», чим окремо закарбував у ПК України свою позицію щодо необхідності дотримуватися регуляторної процедури в мирний час.

«Тобто сам законодавець у спеціальному акті з питань оподаткування вже встановив, що в період, коли воєнний чи надзвичайний стан не впроваджений,

органи місцевого самоврядування мають дотримуватись вимог вказаного закону. Чому суд ігнорує позицію законодавчого органу, для бізнесу досі залишається загадкою. Водночас органи місцевого самоврядування продовжують застосовувати регуляторні процедури на практиці. Ба більше, і в судових засіданнях не спростовують регуляторної природи своїх актів. Це може вказувати лише на існування виключної правової проблеми, яка може бути врегульована Великою Палатою ВС», — упевнена Олена Бізяєва.

СТРОКИ ЗВЕРНЕННЯ

Як зазначає юридичний директор групи компаній (холдингу) «Автек» Світлана Ренькас, заслуговує на увагу питання практичного застосування процесуальних строків в адміністративному судочинстві та деякі нюанси, на яких наголосив Верховний Суд.

Так, у постанові від 28 серпня 2023 року у справі № 400/11304/21 КАС ВС вказав, що двомісячний строк на подання позову органом архітектурно-будівельного контролю, визначений абзацом 18 частини 1 статті 41 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», є строком, після якого підготовчі/будівельні роботи відновлюються, а не іншим, ніж передбачено КАС України, строком на звернення до суду. У зв'язку з цим, визначаючи строк на звернення до суду, слід керуватися положеннями частини 2 статті 122 КАС України, яка передбачає три місяці на звернення до суду для органу державної влади. Отже, Верховний Суд зробив висновок, що в таких справах не може застосовуватися інший строк, ніж той, який передбачено КАС України, чим усунув будь-яке тлумачення судового строку.

Також Світлана Ренькас зробила акцент і на застосуванні спеціального строку на звернення до адміністративного суду під час оскарження податкових повідомлень-рішень. Зокрема, в постанові від 26 листопада 2020 року у справі № 500/2486/19 КАС ВС відступив від позиції в частині того, що строк для звернення платника податків із позовом до адміністративного суду, в тому числі після використання процедури адміністративного оскарження, становить 1095 днів із дня отримання платником податків рішення, і сформулював такий правовий висновок: норма пункту 56.18 статті 56 ПК України не визначає процесуального строку звернення до суду, і відповідно, не є спеціальною щодо норми пункту 56.19 статті 56 ПК України. Водночас норма пункту 56.19 статті 56 ПК України є спеціальною щодо норми частини 4 статті 122 КАС України, має перевагу в застосуванні в податкових спорах і регулює визначену її предметом групу правовідносин — оскарження в судовому порядку податкових повідомлень-рішень та інших рішень контролювальних органів про нарахування грошових зобов'язань за умови попереднього використання позивачем досудового порядку вирішення спору (застосування процедури адміністративного оскарження — абзац 3 пункту 56.18 статті 56 ПК України). Вона встановлює строк для їх оскарження протягом місяця, що настає за днем закінчення процедури адміністративного оскарження, відповідно до пункту 56.17 цієї статті.

Згідно з постановою КАС ВС від 27 січня 2022 року № 160/11673/20 про-

цесуальний строк звернення до суду з позовом про скасування податкового повідомлення-рішення (рішення про застосування штрафних санкцій) у випадку, якщо платник податків не використував процедуру досудового вирішення спору (адміністративного оскарження), визначається частиною 2 статті 122 КАС України і становить шість місяців, а обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Верховний Суд взяв до уваги, що попередньо застосовувалася практика звернення з такими позовами протягом 1095 днів із моменту отримання повідомлення-рішення. Тому судова палата з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів КАС ВС наголосила на тому, що задля додержання принципу правової визначеності та забезпечення права на справедливий суд зміна сталої судової практики, яка відбулася в бік тлумачення норм права щодо застосування коротших строків звернення до суду, може розглядатися судами як поважна причина під час вирішення питання поновлення строків звернення до суду в податкових правовідносинах, які виникли та набули характеру спірних до зміни такої судової практики.

БАНКРУТСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Як зазначалося вище, у зв'язку з війною щораз більшої актуальності набувають справи про банкрутство. У цьому аспекті варто підкреслити, що Верховний Суд послідовно формує практику та дотримується передбаченого в статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства принципу концентрації розгляду в межах справи про банкрутство всіх спорів, стороною в яких є боржник.

Проте на практиці недостатньо врегульованим залишається питання, яким чином розглядаються спори, пов'язані з визначенням податкових зобов'язань, — у межах справи про банкрутство чи в межах окремого провадження. Загалом представники бізнесу, юристи та арбітражні керуючі вказують на виправданість концентрації всіх спорів за участі боржника в одній справі, але водночас звертають увагу на можливість загрози формування альтернативної судової практики різними гілками судочинства.

Говорячи про новели судової практики у сфері банкрутства, Світлана Ренькас виокремила застосування інституту субсидіарної відповідальності, яка є самостійним видом цивільно-правової відповідальності, що покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, зокрема керівника боржника, за наявності підтвердження вини вказаних осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності.

Наприклад, у постанові від 2 серпня 2022 року у справі № 908/314/18 та від 17 серпня 2023 року у справі № 910/21049/17 Верховний Суд виклав такі правові позиції:

— визначене частиною 2 статті 61 КУЗПБ господарське правопорушення, за вчинення якого засновники (учасники, акціонери), керівник боржника та інші особи, що мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають >>>

ЗАХИСТ БІЗНЕСУ

ЮРИДИЧНІ ФІРМИ

МІСЦЕ	НАЗВА ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ	БАЛ
1	EQUITY	141
2	SAYENKO KHARENKO	96
3	AVER LEX	89
4	VB PARTNERS	65
5	ASTERS	55
6	BENCHERS LAW FIRM	49
7	GRACERS	45
8	ARIO LAW FIRM	42
9	ГРАМАЦЬКИЙ І ПАРТНЕРИ	25
10	GOLAW	22

ЮРИСТИ

МІСЦЕ	ІМ'Я	БАЛ
1	ДЕНИС БУГАЙ (VB PARTNERS)	102
2	СЕРГІЙ ПОГРЕБНОЙ (SAYENKO KHARENKO)	73
3	ТАРАС ПОШИВАНЮК (EQUITY)	62
4	ВІТАЛІЙ СЕРДЮК (AVER LEX)	56
5	ОЛЕГ ВАЛЕНДЮК (BENCHERS LAW FIRM)	50
6	СЕРГІЙ ЛИСЕНКО (GRACERS)	41
7	СЕРГІЙ ГРЕБЕНЮК (ASTERS)	39
8	ДМИТРО БЕЗМАЛЬ (LES)	34
9	КАТЕРИНА ГУПАЛО (ARZINGER)	29
10	ОЛЕКСАНДР КОВАЛЬ (ГРАМАЦЬКИЙ І ПАРТНЕРИ)	23

НАЙБІЛЬШІ ПУБЛІЧНІ СУДОВІ СПОРИ ТА ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО БАНКРУТСТВА

№ з/п	СУТЬ СПОРУ	СУМА	ЮРИДИЧНІ ФІРМИ, ЯКІ СУПРОВОДЖУВАЛИ СПІР
1	Реструктуризація заборгованості групи компаній «Азовмаш»	950 млн доларів США	EQUITY зі сторони групи «Азовмаш»
2	Банкрутство ПрАТ «Торговий дім Азовзагальмаш»	777 млн доларів США	EQUITY зі сторони ПрАТ «Торговий дім Азовзагальмаш»
3	Банкрутство ПрАТ «Азовзагальмаш»	750 млн доларів США	EQUITY зі сторони ПрАТ «Азовзагальмаш»
4	Банкрутство ПрАТ «Росава»	715 млн доларів США	АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ зі сторони ТОВ «Інвестохілл ВЕСТА»
5	Банкрутство ПрАТ «Креатив»	660 млн доларів США	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ зі сторони ПрАТ «Креатив»
6	Банкрутство ПрАТ «Маріупольський завод важкого машинобудування»	595 млн доларів США	EQUITY зі сторони ПрАТ «Маріупольський завод важкого машинобудування»
7	Банкрутство ПАТ «Маріупольський термічний завод»	575 млн доларів США	EQUITY зі сторони ПАТ «Маріупольський термічний завод»
8	Банкрутство ПрАТ «Азовелектросталь»	550 млн доларів США	EQUITY зі сторони ПрАТ «Азовелектросталь»
9	Банкрутство ПАТ «ПОЛТАВХИММАШ»	535 млн доларів США	EQUITY зі сторони ПАТ «ПОЛТАВХИММАШ»
10	Реструктуризація заборгованості групи компаній «Кузня на Рибальському» в рамках провадження про банкрутства	400 млн доларів США	АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ зі сторони ПрАТ «Кузня на Рибальському»
11	Земельний спір щодо 375 га в Деснянському районі міста Києва	250 млн доларів США	АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ зі сторони забудовника ТОВ «Нова Україна»
12	Банкрутство ПрАТ «Готель «Салют»	204 млн доларів США	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ зі сторони ПрАТ «Готель «Салют»
13	Стягнення заборгованості на користь «Укресімбанку» як забезпеченого кредитора в процедурі банкрутства	168,4 млн доларів США	BENCHERS LAW FIRM зі сторони АТ «Укресімбанк»
14	Банкрутство ПАТ «АвтоКрАЗ»	167 млн доларів США	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ зі сторони ПАТ «АвтоКрАЗ»
15	Оскарження ТОВ «ДЕПС ТЕЛЕКОМ» рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну проводів незалежно від країни походження та експорту, участь у судовому процесі стосовно оскарження опонентами рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі про скасування зазначеного рішення щодо застосування заходів	113,6 млн доларів США	ASTERS зі сторони «ДЕПС ТЕЛЕКОМ»

ПРИМІТКА: СПОРИ, ЗАЗНАЧЕНІ НА УМОВАХ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ, ТА ТРИВАЮЧІ СУДОВІ ПРОВАДЖЕННЯ ДО ТАБЛИЦІ НЕ ВКЛЮЧЕНІ

Системні підходи

Унаслідок широкомасштабного вторгнення РФ на територію України збільшується кількість справ щодо відповідальності за спричинену шкоду.

У 2023 році Велика Палата Верховного Суду ухвалила важливу постанову в справі № 757/64569/16-ц, яка стосується компенсації за мобілізоване на користь ЗСУ майно громадян.

ВП ВС вказала, що в Україні діє законодавство, яке передбачає компенсацію громадянам за примусово відчужене (мобілізоване) в них майно. Така компенсація здійснюється шляхом повного відшкодування вартості майна протягом п'яти наступних бюджетних періодів після скасування правового режиму воєнного стану із коштів державного бюджету, але за умови, що майно було примусово відчужене, а особа, відповідно, має право на таку компенсацію. Водночас ВП ВС наголосила, що відповідальність за шкоду, заподіяну агресією РФ проти України, в повному обсязі несе російська федерація.

Окрім того, впродовж 2023 року ВП ВС сформулила низку правових висновків, присвячених вирішенню складних правових проблем, які тривалий час залишалися дискусійними та невизначеними в судовій практиці.

Зокрема, в постанові від 20 червня 2023 року у справі № 633/408/18 ВП ВС досліджувала можливість приватизації земельних ділянок фермерських господарств їх членами. Велика Палата дійшла висновку, що приватизувати земельну ділянку фермерсько-

го господарства може лише його член, який отримав цю ділянку в користування для створення такого господарства. Особа, яка увійшла до складу членів фермерського господарства після його створення, тобто не одержала для цього створення, тобто не одержала для цього земельної ділянки, має право отримати у власність ділянку в передбаченому законом розмірі, проте в загальному порядку, визначеному статтями 116, 118 Земельного кодексу України.

Значну увагу ВП ВС приділила формуванню системних підходів до визначення належних та ефективних способів захисту порушених прав.

Так, у справі № 910/8413/21 Велика Палата ВС повернула садибу Терещенків у комунальну власність. ВП ВС керувалась тим, що на садибу Терещенків поширювалася заборона на приватизацію (відчуження з комунальної власності) пам'яток культурної спадщини відповідно до Закону України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини». Вирішуючи питання способу захисту порушеного права, ВП ВС визначила, що правочин щодо відчуження садиби, вчинений попри заборону, порушує публічний порядок і є нікчемним. За таких обставин право приватної власності на садибу Терещенків за жодних умов не могло виникнути у відповідача, а територіальна громада міста Києва як власник не втратила володіння садибою. Тому підстав для застосування виндикаційного позову немає, а належним способом захисту є подання негаторного позову.

У справі № 488/2807/17 прокурор в інтересах держави звернувся до суду з

вимогою про витребування земельної ділянки лісового фонду від кінцевого набувача шляхом знесення спорудженого на ній об'єкта нерухомості. У постанові від 18 січня 2023 року ВП ВС зауважила, що не можна розглядати як єдиний позов вимогу витребувати спірну земельну ділянку в кінцевого набувача «шляхом знесення об'єкта нерухомості», оскільки в такій вимозі поєднані одночасно два способи захисту (виндикаційний та негаторний позови), спрямовані на усунення різних за змістом порушень права власності. Держава, в інтересах якої прокурор звернувся до суду, може просити про захист цього права шляхом витребування такої ділянки з володіння кінцевого набувача, що є підставою для внесення запису про право власності на спірну земельну ділянку до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Після цього власник може порушувати питання про захист прав від порушень, які не пов'язані з позбавленням його володіння спірною земельною ділянкою, зокрема шляхом знесення спорудженого на ній об'єкта нерухомості.

У постанові від 8 серпня 2023 року у справі № 910/5880/21 ВП ВС визначила механізм повернення платникові суми штрафу, постанову про застосування якого скасував адміністративний суд. Велика Палата звернула увагу, що з огляду на набрання законної сили рішенням суду про визнання протиправною та скасування такої постанови відповідна юридична підстава зникла. Тож суму штрафу можна стягнути на користь платника згідно зі статтею 1212 ЦК України як безпідставно утримувану. На такі правовідносини не поширюються приписи ЦК України про відшкодування шкоди, а також підзаконних нормативно-правових актів про повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджетів.

Також у 2023 році Велика Палата ВС висловила важливі висновки з питань застосування норм процесуального права. Зокрема, в постанові від 18 січня 2023 року у справі № 170/129/21 ВП ВС зробила ви-

ВІТАЛІЙ УРКЕВИЧ,
секретар Великої Палати Верховного Суду

сненок щодо відсутності необхідності повторної сплати судового збору в разі передання справи до іншого суду за належною підсудністю. Судовий збір є сплаченим із моменту зарахування до спеціального фонду державного бюджету України, і перерозподіл цих коштів може здійснювати ДСА України.

У постанові від 13 вересня 2023 року у справі № 204/2321/22 ВП ВС висувала, що звернення фізичної особи до суду через його офіційну електронну адресу з процесуальним документом, підписаним КЕП, є належним та правомірним способом звернення до суду, що ототожнюється зі зверненням через канцелярію або за допомогою традиційних засобів поштового зв'язку і має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду.

>> можливість іншим чином визначати його дії, можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності разом із боржником у процедурі банкрутства в разі відсутності майна боржника, повинно обґрунтуватися судами шляхом встановлення складу такого правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони, причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) та негативними наслідками, що привели боржника до стану неплатоспроможності);

— особи, спільними діями або бездіяльністю яких було заподіяно шкоду, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим. Особи вважаються такими, що спільно заподіяли шкоду, якщо вони заподіяли неподільну шкоду взаємопов'язаним сукупними діями або діями з єдністю наміру. Солідарний характер відповідальності осіб, що спільно заподіяли шкоду, пояснюється неподільністю результату їх шкідливих дій та необхідністю створення умов для відновлення порушених прав потерпілого.

Також у цьому контексті Світлана Ренькас звернула увагу на правову позицію, висловлену ВС у постанові від 22 жовтня 2022 року у справі № 911/3513/16, в якій зауважено, що сторона не може посилається на невраховання висновку Верховного Суду як на підставу для касаційного оскарження, якщо відмінність у судових рішеннях зумовлена не неправильним (різним) застосуванням норми, а неоднаковими фактичними обставинами справ, які мають юридичне значення.

Відсутність (ненадання) належних доказів на підтвердження елементів / складових частин об'єктивної сторони порушення, тобто дій/бездіяльності

конкретної особи (суб'єкта відповідальності), що вказують на доведення до банкрутства, спростовує існування об'єктивної сторони порушення з доведення до банкрутства, а відповідно, позбавляє суд підстав визначити суб'єктів відповідальності, встановити вину в діях/бездіяльності цих осіб і покласти субсидіарну відповідальність на її суб'єктів.

Зі свого боку, представник відділу цивільного та господарського судочинства управління судової практики, взаємодії з контролюючими та правоохоронними органами юридичного центру обслуговування ТОВ «МБС» (Metinvest Holding) Андрій Кравчук зазначив, що забезпечення дотримання прав кредиторів у процедурі банкрутства досягається в рамках передбачених законом процедур, зокрема шляхом реалізації права на оспорювання заявлених вимог до боржника лояльними до нього конкурсними кредиторами, вимоги яких ґрунтуються на роздутих боргових зобов'язаннях. Зазначені вимоги здебільшого мають очевидну недобросовісну мету, а саме здобуття такими учасниками банкрутства контролю за процедурою завдяки перевазі в головах у зборах кредиторів та комітеті кредиторів і як результат — можливості впливати на вирішення важливих питань процедури банкрутства.

Встановлена в статті 204 ЦК України презумпція правомірності укладеного між сторонами правочину в жодному разі не звільняє кредитора від обов'язку доводити перед судом, надаючи достатній обсяг доказів, існування дійсного невиконаного боржником зобов'язання. Суд під час розгляду заявлених вимог не має досліджувати дійсність відповідного правочину, оскільки це виходить

за межі предмета розгляду цих вимог, водночас суд надає правову оцінку реальності (дійсності) таких зобов'язань на підставі інших доказів у їх сукупності.

Зокрема, в межах справи № 904/9428/21, де ініціюючим кредитором є ПрАТ «ПІВНГЗК», Верховний Суд у постанові від 31 травня 2023 року зробив висновок про те, що законодавець у справах про банкрутство обов'язок доказування обґрунтованості вимог кредитора певними доказами поклав на заявника таких грошових вимог, а предметом спору в цьому випадку є вирішення питання про належне документальне підтвердження зазначених вимог кредитором-заявником. У разі ненадання ним сукупності необхідних документів на обґрунтування своїх вимог суд у справі про банкрутство відмовляє у визнанні таких вимог і включенні їх до реєстру вимог кредиторів.

«Наведена позиція касаційного суду демонструє перманентність судового контролю в захисті інтересів дійсних кредиторів неплатоспроможного підприємства», — зауважив Андрій Кравчук.

У своїй постанові ВС підтвердив передчасність ухвалення судом першої інстанції рішення про визнання боржника банкрутом, яке прийнято з урахуванням рішення комітету кредиторів про перехід до ліквідації божника та призначення ліквідатором лояльної до божника особи. Уникаючи ревізії реального фінансового стану боржника, конкурсні кредитори, які тимчасово отримали контроль над процедурою банкрутства завдяки роздутим боргам, намагалися схилити суди до встановлення ознак неплатоспроможності боржника виключно на підставі його фінансової звітності, при-

ховуючи первинні документи, і таким чином унеможливити задоволення вимог ініціюючого кредитора.

Тож Верховний Суд вказав на обов'язковість проведення аналізу господарської діяльності боржника відповідно до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджених наказом Міністерства економіки України № 14 від 19 січня 2006 року.

ПІДСУМОВУЮЧИ

Показники роботи судової системи України, а саме повернення до рівня довоєнних обсягів справ, вказують на її спроможність забезпечити здійснення правосуддя в надважкі для країни часи, попри постійне зменшення кількості судів. Моментальна реакція представників Феміди на прояви корупції дає змогу зберігати оптимізм щодо знищення чи принаймні суттєвого зменшення цього явища в судовій системі. У 2023 році законодавець вносив точкові зміни в законодавство, що стосуються роботи органів судової влади, реагуючи на необхідність запустити процеси, на які вказували західні партнери. І вони забезпечили прогрес у проведенні реформ, де судова реформа відіграє чи не найголовнішу роль на шляху України до членства в ЄС. Про повноцінну нову реформу судової влади вголос поки що не говорять, хоча й починають з'являтися нові концепції реформатування наявної системи. Чи відбуватимуться кардинальні зміни, покаже лише час, а зараз головним завданням для всіх є забезпечення перемоги України!

Банкрутство під час війни

В умовах воєнного стану нових обертів набуває банкрутство юридичних та фізичних осіб, формується новітня судова практика з питань банкрутства, зумовлена як змінами законодавства, спричиненими війною, так і викликами, що постали перед бізнесом.

Варто зауважити, що господарські суди в тяжкий для держави час не зупинили своєї роботи. Як свідчить статистика, у 2022 році спостерігався спад надходжень процесуальних звернень до місцевих господарських судів порівняно з 2021 роком майже на 33 %, однак цифри першого півріччя 2023 року говорять про те, що кількість звернень до господарських судів збільшилась удвічі й до кінця цього року наблизиться до показників довоєнного періоду.

Серед викликів, які постали перед судами у 2023 році у сфері банкрутства, можна виділити такі: відкриття та здійснення провадження у справах про банкрутство, якщо вимоги кредиторів не задоволені внаслідок збройної агресії проти України; задоволення вимог кредиторів — суб'єктів рф чи

до особи, до якої застосовано мораторій; повноваження зазначених кредиторів в органах управління боржником; відшкодування шкоди/збитків, завданих збройною агресією рф, у межах справи про банкрутство.

Щодо багатьох із цих питань уже є судова практика ВС, зокрема судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС. Так, у постанові ВС від 3 жовтня 2023 року у справі № 913/101/23 сформовано таку позицію: у вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника пріоритетним (порівняно з питанням щодо обґрунтованості заявлених кредитором грошових вимог до боржника та визначення їх розміру) є дотримання законодавчих обмежень/заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, які є чинними на дату розгляду та вирішення судом відповідного питання. Положення пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, що набрали чинності 29 липня 2023 року, мають ретроспективну дію, поширюючись на всі передбачені цією нормою правовідносини та випадки стосовно відкриття провадження у справах про банкрутство від початку війни.

Також ВС у постанові від 31 травня 2023 року у справі № 925/1248/21 зробив висновок щодо мораторію на виконання грошових зобов'язань, кредитором за якими є суб'єкт рф, передбаченого постановою КМУ № 187, та зазначив, що встановлений в підпункті 1 пункту 1 постанови КМУ № 187 мораторій (заборона) на виконання грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства рф, у співвідношенні з положеннями КУзПБ щодо правил і наслідків звернення та визнання грошових вимог кредитора до боржника у справі про банкрутство унеможлиблює визнання за правилами КУзПБ грошових вимог кредиторів, які є особами, визначеними в постанові КМУ № 187.

Судова палата для розгляду справ про банкрутство КГС ВС у 2023 році вирішила низку проблемних питань, як-от: визначення порядку дій господарського суду під час відкриття провадження у справі про банкрутство різних кредиторів до одного боржника; поширення принципу концентрації спорів у межах справи про банкрутство на розгляд скарг на дії (бездіяльність) державного/приватного виконавця, що пов'язані з виконанням судового рішення, ухваленого за результатом майнового спору, стороною якого є боржник; визначення підсудності за заявами (позовами), поданими в межах справи про банкрутство, відповідачем у яких є орган центральної влади та які стосуються майна боржника; питання щодо наслідків

ОЛЕГ ВАСЬКОВСЬКИЙ, секретар судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

спливу 170-денного строку розпорядження майном.

Серед важливих новел у законодавстві про банкрутство, які чекають нас найближчим часом, слід виокремити запровадження процедури превентивної реструктуризації, яка дасть змогу боржникам ефективно реструктуруватися на ранній стадії та уникнути неплатоспроможності. Однак поки що це питання залишається на розгляді в законодавця.